

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Lucretia Wilhelmina van Merken

Docentenversie

Deze lesbrief hoort bij de podcastreeks [Historische klassiekers](#) van Fixdit.

De opdrachten voldoen aan de nieuwe eindtermen van het schoolvak Nederlands.

Bij deze lesbrief hoort een antwoordmodel dat docenten die met hun school-account mailen kunnen opvragen bij mjklaver@gmail.com of jokebrasser@gmail.com.

Doelgroep

Deze lesbrief is bedoeld voor leerlingen in de bovenbouw havo/vwo (Nederland) en ASO, 3e graad (Vlaanderen)

Benodigheden

- Lesbrief Lucretia Wilhelmina van Merken Leerlingenversie
- Gedicht en hertaling 'Het nut der tegenspoeden' door Babs Gons, bijgevoegd en [hier](#) te vinden.
- Online Woordenboek der Nederlandse Taal (1500-1976)
- Historische woordenboeken
- Antwoordmodel

Leerdoelen

- Leerlingen maken kennis met Lucretia van Merken en haar rol als dichteres in de achttiende eeuw.
- Leerlingen ontdekken wat een leerdicht is en welke kenmerken dit genre heeft binnen de classicistische literatuur.

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN

- Leerlingen kunnen uitleggen welke troost en levenslessen Van Merken in haar leerdicht beschrijft.
- Leerlingen reflecteren op bronnen van steun en troost in moeilijke tijden in hun eigen leven.
- Leerlingen vergelijken de boodschap van Van Merken met de hertaling van Babs Gons en onderzoeken hoe een tekst uit de achttiende eeuw in een moderne context kan worden gelezen.
- Leerlingen gebruiken een historisch woordenboek om onbekende woorden te onderzoeken en hertalen een tekstfragment uit de achttiende eeuw in hedendaags Nederlands.
- Leerlingen schrijven een eigen bewerking of hertaling van een fragment uit het gedicht van Van Merken.
- Leerlingen leren over de historische en religieuze context van Van Merkens werk, waaronder de psalmberijming van 1773.
- Leerlingen vergelijken een fragment uit Het nut der tegenspoeden met psalmberijmingen van Van Merken om overeenkomsten in thema en geloofsopvatting te herkennen.

Tijdsduur

1 à 2 uren per opdracht

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN

1. Introductie door de docent (ca. 15 minuten)

Korte introductie Lucretia Wilhelmina van Merken (1721 - 1789)

Lucretia Wilhelmina van Merken (1721-1789) was een dichteres met een ware sterrenstatus in de achttiende eeuw. Ze beoefende classicistische genres zoals het treurspel, epos en leerdicht. In deze lesbrief staat haar leerdicht 'Het nut der tegenspoeden' centraal, een gedicht van bijna 900 regels, waarvan een fragment hertaald is door Babs Gons. In dit werk betoogt Van Merken dat tegenslagen nut kunnen hebben: ze zijn geen straf van God of zinloos lijden. Ze hebben zin omdat ze je leren waar het echt om draait in het leven en je beschermen tegen verleidingen die je uiteindelijk niks te bieden hebben.

Zoals Van Merken in de eerste regels van haar leerdicht schrijft, was ze zelf niet onbekend met tegenspoed. Ze verloor haar vader, moeder en zus kort na elkaar, voordat ze met 'Het nut der tegenspoeden' begon. In diezelfde periode werkte ze aan psalmberijmingen, die terechtkwamen in de nieuwe Staatsberijming van 1773 en die tot op de dag van vandaag in veel protestantse kerken gezongen worden. (Een *psalm* is religieus lied of gebed dat de functie van een gebed heeft.) Dat maakt haar de enige vrouw die aan dit psalmboek meeschreef, zonder dat de predikanten die de bundel samenstelden hier weet van hadden. Ze kozen een selectie aan liederen uit verschillende bundels. Een daarvan was een bundel van 'Laus Deo, salus populo (LDSP), goed voor een derde van de psalmen die in de nieuwe berijming terechtkwamen. Dat Lucretia van Merken deel uitmaakte van het genootschap LDSP en bovendien het grootste aandeel van de berijmingen voor haar rekening nam, was bij de predikanten die de nieuwe psalmberijming samenstelden onbekend. Uiteindelijk zijn er achttien psalmen van Van Merken opgenomen in de bundel, waaronder zeer geliefde en bekende liederen zoals 't hijgend hert der jacht ontkomen' (psalm 42:1), 'De God des heils wil mij ten redder wezen' (psalm 23:1) en 'Maar de heer zal mij bevrijden' (psalm 42:5).

Bronnen voor de docent

- [Podcastaflevering 7 van Historische Klassiekers](#) over Lucretia Wilhelmina van Merken, met hertalingen van Babs Gons en historicus en theatermaker Imre Besanger, in de reeks [Fixdit](#) Historische Klassiekers
- [Pagina over Lucretia Wilhelmina van Merken op literatuurgeschiedenis.org](#)
- [Bron over de psalmberijming van 1772 en de verborgen rol van Lucretia van Merken](#)

2. Leerlingen aan het werk

Aandachtspunten docent:

Opdracht A is een actualiserende oefening waarin leerlingen de zelfhulpboodschap van Lucretia Wilhelmina van Merken en Babs Gons met elkaar vergelijken en reflecteren op hun eigen bron van steun in barre tijden. Ze schrijven ook een eigen bewerking van een fragment van Van Merken. Lees 'Het nut der tegenspoeden' hardop voor en laat leerlingen meelesen. Zo komt de tekst het beste tot zijn recht.

In opdracht B staat de historische context van 'Het nut der tegenspoeden' centraal en kijken we naar de geloofsopvatting en troost die eruit spreekt, met behulp van een vergelijking met Van Merkens psalmberijmingen, die ze in dezelfde periode schreef als het leerdicht. Inventariseer achtergrond en bekendheid van de leerlingen met de psalmberijming uit de achttiende eeuw, bijvoorbeeld door de eerste regels van bekende psalmen op de powerpoint te delen. Dit maakt het voor leerlingen die (onbewust) over deze voorkennis beschikken een mooie ingang naar haar leerdicht. Ze kennen gewoon al verschillende teksten van Van Merken uit hun hoofd!

Voor deze leerlingen is de les daarom geen eerste kennismaking, maar een herlezing. Hun vertrouwdheid met haar psalmberijmingen helpt bovendien om het leerdicht dat in deze lesbrief centraal staat beter te begrijpen. Dezelfde toon en thematiek klinken namelijk ook daarin door. Zo spreekt Psalm 143:4 over de last van zorgen en het 'afgefolterde hart' dat zijn hoop op God richt. Die gedachte zien we ook terug in 'Het nut der tegenspoeden.'

Voor leerlingen zonder deze achtergrondkennis biedt dit inzicht in de historische context van 'Het nut der tegenspoeden'.

Je kunt ervoor kiezen om alleen opdracht A of B te laten maken. Bij alleen B moet je de introductie van de thema's van het gedicht zelf doen. Die is verwerkt in de opdrachten bij A.

Uitbreiding bij opdracht B: als je in het christelijk onderwijs werkt en je leerlingen zijn bekend met de context van de psalmberijming, kan het interessant zijn om de interactie tussen Van Merken en de samenstellers van de nieuwe psalmberijming te verkennen. Daarvoor kun je bron 3 gebruiken.

Eindtermen

Eindterm 1: De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. → Opdracht A en B

Eindterm 2: De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. → Opdracht A en B

Eindterm 12: De leerling toont inzicht in en reflecteert op taalvariatie en taalverandering. → opdracht A en B

Eindterm 16: De leerling toont inzicht in het gebruik van literaire middelen bij de interpretatie van teksten. → Opdracht A en B

Eindterm 18: De leerling legt verbanden tussen literatuur, maatschappij en cultuur. → Opdracht A en B

Eindterm 19: De leerling toont inzicht in historische Nederlandstalige literatuur. → Opdracht A en B

Eindterm 14: subdoel 'kritisch gebruik van woordenboeken' → Opdracht A en B

H ERTALING

Babs Gons

O RIGINEEL

Lucretia Wilhelmina
van Merken

Het Nut der Tegenspoeden

Eerste Zang

Ik zing een lied, de woorden kwamen vanzelf,
Want wie zoveel pijn doorstond als ik
Moet spreken over het Nut der Tegenspoeden
Ik draag het op aan allen die zwaar lijden.

Beste lotgenoten, in de strijd voor een beter leven
Zing ik dit lied om de pijn te verzachten
Om de strijd aan te gaan met de duistere gedachten
Die je hoofd kunnen bevolken.
Het is eenvoudig om te blijven klagen
Over al het onheil dat je treft.
En misschien is het verdriet waarmee je rondloopt
Nog vele malen groter dan je ooit laat zien.
Vraag je steeds, waarom ik, waarom treft dit mij
Hoe oneerlijk is deze verdomde wereld?
Maar nee lieverd, dat is te makkelijk gedacht
Als je goed kijkt, door alle pijn heen
Herken je de liefdevolle hand van God
Of van wie of waar je ook in gelooft.
En om mijn punt kracht bij te zetten
Gebruik ik hier wat beeldspraak
Want vinden wij de lente niet zoveel mooier
Omdat we weten dat ze uit de winter voortkomt?
Dat uit die dorre, kale takken
Nieuw groen blad onspringt?
Je kent vast de uitdrukking wel
Zonder wrijving geen glans
Ofwel zonder pijn geen plezier
Zonder donker geen licht.

Het nut der tegenspoeden

Eerste zang

Ik zing, door leed geleerd, het Nut der Tegenspoeden,
Die op den zwakken mensch in 't rustloos leven woeden;
Het ligchaam en de ziel bestryden, maar metéén
Die beiden veiligen voor al de aantreklykheên
Der looze waereld, die steeds toelegt op verleiden.
 ô Drukgenooten, van uw' liefsten wensch gescheiden!
Ik wyde u deezen zang tot stilling van uw pyn:
Leert, met my, in den ramp niet ongelukkig zyn:
Gy zaagt u, van de wieg tot op dit aaklig heden,
Door storm op storm geschokt, door ramp op ramp bestreedén,
En mogelyk verbergt uw afgefolterd hart
Voor elks nieuwsgierig oog nog de allerwreedste smart.
Zyn 't stormen van 't Geval, die u dus hevig treffen,
En telkens neder slaan als gy u op wilt heffen?
Neen: ziet wie 't lyden zend, en, schoon door rouw vermand,
Erkent de teekens van Gods liefderyke hand. [...]
 Daar zyn 'er, ik beken 't, die met geen rampen stryden;
Maar kent hy, wien 't geluk in 't leven nooit verlaat,
De rechte waarde wel van dien gerusten staat?
Waardeeren zy naar eisch, die nimmer onheil zagen,
De zachte stilte van die liefelyke dagen?
Neen: die geen denkbeeld heeft van rampen en verdriet
Smaakt in 't gelukkigst' lot de grootste blydschap niet.
De blyde lente zou veel minder ons bekooren
Indien haar groen niet uit den winter wierd geboren;
Na felle stormen lacht de breede waterbaan,
Nu 't spiegelglas der zonne, ons allerlieflykst aan.

H ERTALING

Babs Gons

O RIGINEEL

Lucretia Wilhelmina van Merken

En toch willen we het liefst voor
Een dubbeltje op de eerste rang zitten
Denken we dat we pas echt gelukkig zijn
Als we baden in bakken met geld.

En als het niet gaat om rijkdom
Dan verlangen we wel naar aanzien en gezag
Worden we verleid door de schijn van succes
Door de bedwelming van macht.
Maar denk eens aan de zorgen die dat met zich meebrengt
Hoe denk je dat de minister-president slaapt?
Stel je eens voor, dan zit je op een hoge positie
Maar moet je dag en nacht beveiligd worden
Omdat je met je ideeën en uitspraken
Meer vijanden maakt dan vrienden,
En het volk meedogenloos kan oordelen.

Misschien gaat het je niet om geld of macht
Maar is je gezondheid je hoogste goed.
Vrees je vooral om ziek te worden
en wens je liever de dood bent dan het lijden.
Maar hé, kop op! Zo erg is het allemaal niet!

Zo denken helpt geen sikkepit.
Zeker, het lichaam verzwakt naarmate we ouder worden
Ik ken je pijn, ik weet wat het is om jaren achtereen
Door te brengen aan een ziekbed.
Sta mij toe om je wat troost te bieden
Om zo het leed iets te verzachten.

Al vormt de laage hut geen prachtige vertooning
Voor ons hoogmoedig hart, 't is echter ook een wooning;
Zo wel een rustplaats op de groote levensreis
Als de allerruimste zaal van 't vorstelyk paleis:
Of hoont die laagheid u, doet u die engte vreezen,
Daar haast een kleene kist u ruim genoeg zal weezen.
Geen wooning, hoe gering, die geen verblyf verstrekt.
De mensch is wel gehuisd zo hem geen schuld bevekt.

Of is de Rykdom-zelf niet dierbaar in uwe oogen,
En vleit u 't Aanzien meer, door zyn geliefd vermogen:
Lokt u de Staatzucht door gezag en heerschappy;
Die schoone naamen van vergulde slaverny?
Wilt gy de zaligheid in hooge zetels vinden?
Weet gy wat pligten u tot heil des volks verbinden?
Kent gy de zorgen, die, verknocht aan 't hoog gezag,
Uw rust verstooren, u verteeren dag aan dag,
En uw vermoeide ziel, zelfs 's nachts, met angst bezwaaren,
Als ze in uw slaapsalet rondöm uw rustkoets waaren;
Terwyl 't ondankbaar volk, welks heil gy yvrig zoekt,
Uw vlyt, uw zorg ten loon, misschien u heimlyk vloekt? [...]

Of is 't haar derving niet die uwe droefheid wekt?
ô Neen: ik zie u op het krankbedde uitgestrekt,
Aan 't logge dons geboeid een reeks van bange jaaren,
Verteerd door wreede pyn, bestreên door doodsgevaaren;
Terwyl uw magtloos hart bezwykt door ongenugt',
En vruchtloos, uur op uur, tot God om uitkomst zucht.

Beurt u een weinig op, beschouwt uw' staat wat nader,
'k Ontken niet dat al 't heil, aan 't leven vastgeheht,
Op 't kwynend leger u bestendig schynt ontzegd.
De Blydschap schuuwt het huis daar Smart en Droefheid waaren.
Wie ooit uw onheil kende, ik ben 'er in erwaaren,
Die jaaren achterëen by 't eenzaam krankbed sleet,
My deert uw ongeval en grievend harteleed:
Staat aan die deernis toe dat ik, met al myn krachten,
Door weezendlyken troost uw onheil moog' verzachten. [...]

H ERTALING

Babs Gons

O RIGINEEL

Lucretia Wilhelmina van Merken

Even terug naar ons aller begin
Toen de allereerst mens in dat paradijs
Dat hof van Eden zoals we het ook wel noemen
In harmonie samenleefde met de dieren
De aarde schonk alles wat mens en dier nodig had.
Ze dronken uit dezelfde bron, aten van eenzelfde bord
Niemand was ziek of ongelukkig, het was pais en vree.

Totdat... ja nu komt het, het kon natuurlijk niet duren
De mens was niet tevreden, verlangde naar meer
En toen was het al snel: vaarwel paradijs
In plaats van zich nederig naar elkaar op te stellen
Het beste met elkaar voor te hebben
Gingen mensen zich beter voelen dan anderen.
Ze begonnen elkaar te bestelen, werden gieriger
Ze namen geen genoegen met eenvoudige woningen
Maar wilden luxe wolkenkrabbers en penthouses.
Hun gulzigheid leidde ertoe dat hele wouden sneuvelde
voor de productie van veevoer.
Ze bouwden een immer groeiende bio-industrie en slachthuizen
Zodat men zich kon volvreten aan een overdaad van gebraad
In all-you-can-eatrestaurants, in parken en op gazons vol
barbecues.
De mens ontwikkelde zich van dierenvriend tot
dierenmoordenaar
Werd steeds ijdel, opende kledingfabrieken en naaiateliers
Waar arbeiders onder erbarmelijke omstandigheden ploeterden
Zodat de rijkere kunnen pronken en flaneren.

Maar al deze zucht naar meer en meer
Deze gierigheid, ijdelheid, gulzigheid
Leide enkel tot meer ongelijkheid in de wereld
Tot meer ziekte, dood en chaos.

Toen de eerste mensch, vernoegd, in Edens lusthof woonde,
Zich aller dieren vriend en trouwen schutsheer toonde,
En hen gedwee en stil zag luistren naar zyn wet;
Toen de aarde mensch en dier voor disch verstrekte en bed;
Toen 't levenkweekend kruid hen allen kon vernoegen;
Toen ze aan dezelfde bron hun aller dorst versloegen;
Toen, toen was krankheid, smart noch hartewee bekend:
Maar sints de mensch het oor naar Hoogmoed had gewend;

Sints 't wreed Geweld bestond des naasten schat te rooven;
Sints de oude Nedrigheid door Trotschheid wierd verschooven,
Die, schuuw van 't rieten dak der laaggebouwde hut,
Met marmren zuilen haar gewelfde zaalen stut,
En, waar ze torens bouwt, die tot de wolken reiken,
Het lommrig bosch berooft van ceders en van eiken;
Sints woeste Gulzigheid, sints brassende Overdaad,
Die zich aan duizende gerechten naauw' verzaad,
Het menschdom, dat zy veinsde op 't vriendelykst' te onthaalen,
Den dood deed drinken uit haar volgeschonken schaalen;
Sints Weelde zich met vleesch tot barstens had gemest,
De stallen overviel, gelyk een runderpest,
En moordster wierd van 't vee, zich met zyn bloed bevlekte,
Tot praalvertooning zich met keur van vachten dekte,
Drong 't heir der kwaalen in zyn ligchaam, en houd stand
Door alle de eeuwen, in zyn kwynend ingewand:
Dus wierd de mensch al vroeg zyn eigen rustverstoorder;
Door 't misbruik van zyn heil zyn eigen beul en moorder. [...]

Ligt zoud gy, deed uslechts een zwaare krankheid kwynen,
U troosten kunnen in de hevigheid der pynen;
Gy zoud u vleijen dat Gods goedheid u misschien,
Na weinig tyd verwyls, herstelling zou doen zien:
Maar uwe kwaal neemt toe by 't klimmen uwer jaaren,
Geen kruidery, geen kunst doet haar geweld bedaaren;
Van uwe onnoosle wieg, van de eerste kindsheid aan,
Vind zich uw zuchtend hart met deezen last belaën;
Gy zyt, na zo veel stryds, niet van dat juk ontslaagen,
Gy zult het, zwoegend en aêmechtig, grafwaarts draagen. [...]

H ERTALING

Babs Gons

O RIGINEEL

Lucretia Wilhelmina van Merken

Maar troost je, wij zijn vergankelijke wezens,
We hebben tenslotte een houdbaarheidsdatum.
Allemaal worden we ouder en daarbij horen kwalen
Daar kan geen botox, facelift of medicijn tegen op.
Je hart stopt op een dag, dat is zeker
Dus laten we onze tijdelijkheid omhelzen
Onze rimpels ons laten sieren, onze ouderdom vieren.
En hoe lastig het leven kan zijn, hoezeer we soms zullen lijden
Bedenk het is in een vloek en een zucht voorbij.
En hoezeer we ook willen dat glazen bollen,
Koffiedik en handpalmen ons de toekomst voorspellen
Niemand kent de dag van morgen.
Dus laat je niet uit het veld te laten slaan door tegenslag.
Koester de mooie momenten en pluk de dag
Gebruik je innerlijke kracht om de moeilijke momenten
Te kunnen dragen, dat weegt zwaarder dan al het geld,
Dan alle macht van de wereld bij elkaar.

Als je dat vermogen gebruikt om je rust te bewaren
Zal geen storm je doen wankelen.
Dus wees niet bang voor ramp en tegenspoed,
Ze horen nu eenmaal bij het leven.
Laat het hoofd niet hangen

Ik herhaal het nog maar eens
Na de winter volgt altijd weer een lente
Na elke nacht rijst de zon.
We moeten erop vertrouwen
Dat God, Allah, Boeddha of het Universum
Het beste met ons voor heeft.

Maar laat een straal van troost uw droeve ziel verblyden:
Hoe langer gy reeds leed hoe korter gy zult lyden.
Het langste leven, welks vooruitzicht gy beschreit,
Is slechts een enkle stip, is niets by de eeuwigheid.
Ook keert Gods magt zich niet aan ongeneesbre kwaalen;
Zy spreekt, de krankheid vlucht: ik zie u ademhaalen;
'k Zie u geheel hersteld; terwyl ge bly vergeet
Dat ge ooit op 't krankbed zuchtte, ooit wreede smarten leed. [...]

De algoede Godheid, tot uw welzyn uitgestrekt,
Houd voor uw oog, uit gunst, uw nadrend lot bedekt,
Zelfs schoon dat lot u stof tot vrolykheid kon geeven:
Alle aardsche vreugde is toch met aardsch verdriet doorweeven.
Ziet dan geen maand vooruit, tot stilling van uw pyn,
Daar gy ligt morgen, ligt deez' dag, gered zult zyn. [...]

Zy ziet, bedoord, het rad der ondermaansche dingen
Zich wentlen om den spil der standverwisselingen;
En lyd zy door dien zwaai, hoe zwaar dat lyden zy,
De welgegronde hoop blyft haar standvastig by,
Dat geen geweld, geen smart, geen treffende ongelukken,
De Deugd, die in haar woont, zal uit haar' zetel rukken. [...]

Geen zee van rampen, die met opgeruide golven
Rondöm haar heenen bruischt, heeft immer haar bedolven;
Zy ziet hoe de aarde door de bulderende vaart
Dier stormen schokt en kraakt, en zy, zy blyft bedoord. [...]

De kruisweg, dien we alreë dus verr' zyn ingetreëen,
Hoe steil, hoe ongebaand, heeft ook haar zaligheën. [...]

Wat klaagt ons morrend hart, als van Gods gunst verlaaten,
Wat smelten we in geweën, waar ons geen traanen baaten;
De Godheid kent den weg die ons het heilzaamste is:
En, leid u haare hand in 't spoor der droefenis,
Schroom doorn noch distelstruik, al word het vleesch gereeten;
Het kind door God bezocht is niet van God vergeeten.

HISTORISCHE KLASSIEKERS

Lesbrief

Lucretia Wilhelmina van Merken

Introductie

Lucretia Wilhelmina van Merken (1721-1789) was een dichteres met een ware sterrenstatus in de achttiende eeuw. Ze beoefende classicistische genres zoals het treurspel, epos en leerdicht. In deze lesbrief staat haar leerdicht 'Het nut der tegenspoeden' centraal, een gedicht van bijna 900 regels, waarvan een fragment hertaald is door Babs Gons. In dit werk betoogt Van Merken dat tegenslagen nut kunnen hebben: ze zijn geen straf van God of zinloos lijden. Ze hebben zin omdat ze je leren waar het echt om draait in het leven en je beschermen tegen verleidingen die je uiteindelijk niks te bieden hebben. Zoals Van Merken in de eerste regels van haar leerdicht schrijft, was ze zelf niet onbekend met tegenspoed. Ze verloor haar vader, moeder en zus kort na elkaar, voordat ze met 'Het nut der tegenspoeden' begon. In diezelfde periode werkte ze aan psalmberijmingen, die terechtkwamen in de nieuwe Staatsberijming van 1773 en die tot op de dag van vandaag in veel protestantse kerken gezongen worden. (Een *psalm* is religieus lied of gebed dat de functie van een gebed heeft.) Dat maakt haar de enige vrouw die aan dit psalmboek meeschreef, zonder dat de predikanten die de bundel samenstelden hier weet van hadden. Ze kozen een selectie aan liederen uit verschillende bundels. Een daarvan was

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN

een bundel van 'Laus Deo, salus populo (LDSP), goed voor een derde van de psalmen die in de nieuwe berijming terechtkwamen.

Dat Lucretia van Merken deel uitmaakte van het genootschap LDSP en bovendien het grootste aandeel van de berijmingen voor haar rekening nam, was bij de predikanten die de nieuwe psalmberijming samenstelden onbekend. Uiteindelijk zijn er achttien psalmen van Van Merken opgenomen in de bundel, waaronder zeer geliefde en bekende liederen zoals 't hijgend hert der jacht ontkomen' (psalm 42:1), 'De God des heils wil mij ten redder wezen' (psalm 23:1) en 'Maar de heer zal mij bevrijden' (psalm 42:5).

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN

Opdracht A - Het Nut der tegenspoeden: zelfhulp van vroeger en nu

1. Stel je voor, een vriend van je heeft hard geleerd maar zijn toetsweek is toch heel slecht gegaan.

Of: een vriendin van je is ontroostbaar omdat haar vriendje het uitgemaakt heeft.

Welke woorden van troost zou jij ze meegeven? Wat kun je dan zeggen zodat ze zich beter voelen?

2. De meestverkochte boeken bevatten veel adviezen voor het leven. *Atomic Habits*, bijvoorbeeld, of *Ikigai*. Heb jij weleens zo'n zelfhulpboek gelezen? Voor welk probleem bood dat boek een oplossing, en welke adviezen kreeg je? In deze lesbrief kijken we naar een leerdicht uit de achttiende eeuw. Lucretia Wilhelmina van Merken schreef levensadviezen op rijm in het leerdicht 'Het nut der tegenspoeden.' Het bestond uit drie zangen. De eerste zang is hertaald door Babs Gons.

Een leerdicht is een gedicht waarin de dichter kennis, levenslessen of morele ideeën wil overbrengen aan de lezer. In het classicisme van de achttiende eeuw werd poëzie vaak gezien als een manier om mensen iets te leren. Dichters gebruikten daarom verzen om bijvoorbeeld te schrijven over deugd, geloof, verstand en hoe je goed moet leven. Een leerdicht is dus poëzie met een duidelijke boodschap of les voor de lezer.

3. Uit de titel kun je afleiden dat je in dit leerdicht tips krijgt om met tegenspoeden (tegenslagen) om te gaan. Sterker nog, dat ze zelfs nut kunnen hebben, dat je er iets aan hebt.

We kijken eerst naar een stukje van de achttiende-eeuwse versie op de volgende pagina. Wat is het nut van tegenspoeden in dit fragment?

Zoek de woorden die je niet kent op in het 'Woordenboek der Nederlandse taal'.

Historische woordenboeken

Gebruik het tabje 'origineel trefwoord' of 'woord in citaat wanneer het een uitdrukking betreft'

Daar zyn 'er, ik beken 't, die met geen rampen stryden;

Maar kent hy, wien 't geluk in 't leven nooit verlaat,

De rechte waarde wel van dien gerusten staat?

Waardeeren zy naar eisch, die nimmer onheil zagen,

De zachte stilte van die liefelyke dagen?

Neen: die geen denkbeeld heeft van rampen en verdriet

Smaakt in 't gelukkigst' lot de grootste blydschap niet.

4. We lezen nu 'Het nut der tegenspoeden' in de hertaling van Babs Gons.

Kies één of twee zinnen uit de hertaling die volgens jou de belangrijkste boodschap overbrengen. Of die jou het meest raken.

Maak een quote-afbeelding (een afbeelding met een citaat erop dat online gedeeld kan worden) met een passend lettertype en een achtergrondkleur of foto. Gebruik bijvoorbeeld CanvaPowerpoint of Google Presentaties.

5. Babs Gons hertaalde 'Het nut der tegenspoeden' heel vrij en liet soms stukken weg, bijvoorbeeld de passage uit opdracht 3.

Hertaal deze zinnen naar een hedendaags gedicht. Het mag een vrij vers zijn, het hoeft niet te rijmen.

Behoud de centrale tegenstelling tussen mensen die geen ongeluk kennen in het leven en zij die dit wel kennen, en wat die kennis de laatsten oplevert.

Je mag eigen voorbeelden kiezen die aansluiten bij onze tijd.

Opdracht B - 'Het nut der tegenspoeden' en de psalmberijmingen van Lucretia van Merken

Witsen Geysbeek schreef in zijn *Biographisch woordenboek* (1823) dat 'de naam dezer voortreffelijke vrouw nog door het late nageslacht met eerbied genoemd [zal] worden' en dat 'haar dichtwerk in ieders handen blijven' zal. Hoewel Lucretia Wilhelmina van Merken uit onze literatuurgeschiedenis lijkt te zijn verdwenen, ondanks haar grote populariteit in de achttiende eeuw, kreeg hij met die laatste uitspraak toch gelijk. Leden van de protestantse kerk in Nederland hebben haar dichtwerk namelijk nog elke week in handen. De psalmberijming van 1773 bevat verschillende psalmen van haar hand, waaronder bekende liederen als 't Hijgend hert der jacht ontkomen', 'Dan ga ik op tot Gods altaren' en 'Leer mij, o God van zaligheden'. Ken je deze beginregels? Kun je de rest in je hoofd meezingen? Dan draag je dus al allerlei teksten van Van Merken met je mee, zonder dat je ooit haar naam hebt gehoord.

Dat gebeurt vaker bij vrouwelijke schrijvers: hun namen verdwenen in de negentiende eeuw uit de canon, maar hun werk bleef op een verborgen manier voortleven in ons geheugen. Het is dus de hoogste tijd om naar de vrouw achter deze psalmen te kijken en te ontdekken wat ze nog meer schreef. Als je niet naar de kerk gaat en de psalmen van Van Merken nog niet kent, is deze les een eerste kennismaking met een belangrijke schrijfster uit de achttiende eeuw die een optimistisch beeld van God en het geloof uitdroeg, in haar psalmen en in haar 'zelfhulpgedicht' 'Het nut der tegenspoeden'. God was bij haar niet een straffende instantie, zoals bij veel streng-gereformeerden, maar een troostende persoon. En tegenspoed in het leven was dan ook eerder iets louterends (iets wat je zuivert), bijna een cadeautje. Want hoe kon je weten wat geluk was, als je niet ook ongeluk had meegemaakt? Van Merken wist overigens waarover ze sprak, want ze had zelf haar vader, moeder en zus achter

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN

elkaar verloren, en liet ook zelf bijna het leven, voordat ze begon aan 'Het nut der tegenspoeden'.

1. Lucretia van Merken werkte tegelijkertijd aan 'Het nut der tegenspoeden' en haar berijmingen van de psalmen. Je ziet dan ook dezelfde thema's terugkeren: hoe ga je om met tegenslagen? Waar haal je troost uit? Waar mag je op hopen?

2. Drukgenooten / Lotgenoten

In Psalm 42:3 richt Van Merken zich tot medemensen die 'druk' ervaren. In de achttiende eeuw betekende dit ellende of tegenspoed, niet 'drukte of druk zijn zoals nu.

a. Bekijk de twee versies van deze psalm: de versie die aangepast is door de psalmboeksamenstellers, en de versie van Van Merken zelf. Welke troost geeft zij mensen die 'druk' of ellende ervaren?

b. Welke verschillen in betekenis of boodschap zie je tussen beide versies?

c. Babs Gons hertaalt de 'drukgenooten' als 'lotgenoten in de strijd voor een beter leven.' Wat vind jij van deze hertaling?

d. Lees het hele leerdicht 'Het nut tegenspoeden' in de hertaling van Babs Gons. Op welke manier maakt zij van het christelijke leerdicht een versie die voor alle lezers van nu aanspreekt?

Psalm 42 vers 3 (psalmboekversie)

O mijn ziel, wat buigt g' u neder?
Waartoe zijt g' in mij ontrust?
Voed het oud vertrouwen weder;
Zoek in 's Hoogsten lof uw lust;
Want Gods goedheid zal uw druk
Eens verwiss'len in geluk.
Hoop op God, sla 't oog naar boven;
Want ik zal Zijn naam nog loven.

Psalm 42 vers 3 (origineel van Lucretia van Merken)

O myn ziel! Wat buigt g'u neder?
Waartoe zyt ge dus ontrust?
Hoop op God, God mint u teder:
Zoek dan in zijn lof uw lust!
Menigwerf heeft hij uw druk
Doen verandren in geluk.
Hoop op hem! Slaa 't oog naar boven;
En zult God uw God nog looven.

Psalm 143 vers 4

Dit overstelpt mijn geest met rouwe;
Als ik mijn deerlijk lot beschouwe,
Bezwijkt mijn afgefolterd hart.

Gij weet, dat ik op U betrouwe;
Algoede God, genees mijn smart.

3. Lees Psalm 42 vers 3 in de twee versies op de vorige pagina, lees Psalm 143 vers 4 én het fragment uit 'Het nut der tegenspoeden'.

In zowel de psalmen als in het leerdicht komen woorden voor die verwijzen naar lijden of tegenspoed, zoals 'druk' of 'drukgenooten' en 'afgefolterd hart'. Leg uit op welke manier het fragment uit 'Het nut der tegenspoeden' over lijden spreekt.

Ga in je antwoord in op:

- de houding tegenover tegenspoed
- de rol van God of geloof
- het doel van het lijden

Zie je een verschil tussen 'Het nut der tegenspoeden' en de psalmen van Van Merken?

Die op den zwakken mensch in 't rustloos leven woeden;
Het ligchaam en de ziel bestryden, maar metéén
Die beiden veiligen voor al de aantreklykheên
Der looze waereld, die steeds toelegt op verleiden.
ô Drukgenooten, van uw' liefsten wensch gescheiden!
Ik wyde u deezen zang tot stilling van uw pyn:
Leert, met my, in den ramp niet ongelukkig zyn:
Gy zaagt u, van de wieg tot op dit aaklig heden,
Door storm op storm geschokt, door ramp op ramp bestreeden,
En mogelyk verbergt uw afgefolterd hart
Voor elks nieuwsgierig oog nog de allerwreedste smart.
Zyn 't stormen van 't Geval, die u dus hevig treffen,
En telkens neder slaan als gy u op wilt heffen?

HISTORISCHE KLASSIEKERS
lesbrief
LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN

